

Rakkaudesta radioon

SALOMAA, Pertti. Dokumentaarinen radioilmaisu. Oy Yleisradio Ab 1989. 412 s.

Pertti Salomaa on hieman poleeminen. Kirja alkaa kuudella provokaatiolla. Erityisesti paikallisradiot ovat provosoinneet kokenutta dokumentaarikkoa. Se tekee kirjasta ajan-kohtaisen ja kiinnostavan.

Tekijää on kannustanut rakkaus dokumenttiin. Kirjassa on vähän testamentin makua. Salomaa pyrkii pelastamaan mitä pelastettavissa on. Tietoa dokumentista, sen kansainvälisistä virtauksista tai kotimaisista kantaäideistä ei ole juuri aikaisemmin julkaistu. Se tekee kirjasta paksun. Yleisradiolaisten oma lehti Linkki käyttää ilmausta 'muhkea'. Siinä on ripaus liiallista kehua. Kirjasta olisi tullut parempi karsimalla ja jäsentämällä uudelleen. Radiosta kirjoittaminen on vaikeaa ja turhan harvinaista. Salomaan *Dokumentaarinen radioilmaisu* jättää tilaa vielä uusille yrittäjille.

Parhaimmillaan Pertti Salomaa on esipuheen poleemisissa provokaatioissa. Hän tuskailee portugalilaisen siirtotyöläisen 5-vuotiaan lapsen maailmaa bussimatkan aikana: viihdepelejä piipittää, video tykittää rockia. Tyttö viihtyy. Hän ei huomaa, että on sadonkorjuuaika. Salomaa näkee mustapukuiset naiset korjaamassa hedelmiä puista, appelsiinilaatikoita kiidättävät kuorma-autot, todellisen elämän. Mutta miksi murehtia tämän pienen iloisen eurokansalaisen puolesta, kysyy Salomaa itse? Vastaamatta.

Salomaa kysyy myös, onko korvalappustereosta taukoamatta kuunneltava rock keino torjua ympäröivä julma maailma? Tuoko rytmin myyttinen syke turvan, tavoitteleeko nuori varhaisnytyistä transsikokemusta? Onko kyse auktoriteetin korvikkeesta? Hän ei edelleenkään vastaa.

Salomaa kaipaa hiljentymistä äänten alttarille. Radiosta kuulee vain juontajia, elämästä tulee juonnettua, tekijät ovat paenneet studioon, jossa ei ole todellista elämää, elämän ääniä. Hän kaipaa myös tietoa Kalevi Haikaraa siteeraten: epätieto myy paremmin, sen avulla hallitaan helpommin. Dokumentti on puristettu ahtaalle.

Kirjan kysymyksenasettelu on hyvä. Vastauksia jää kuitenkin kaipaamaan. Haastavan alun jälkeen lähdetään määritelmien viidakkoon, featuren sananselityksiin. Tavoitteena on siis oppikirja. Dokumentin määritelmien ja luokittelujen jälkeen opinme mm. sen, että musiikkitarkkailijan ammattikuvaan kuuluvat laajan ja monipuolisen äänitekniikan laitteiston tuntemus ja hallinta. Kirjan tyyli puuttuu yleistyksiin ja latteuksiin, se menettää kosketuksensa lukijaan. Ulkopuoliselle kirja on liian raskas, radiotyössä sisällä olevalle lukijalle se on monin paikoin lattea.

Radiotyön opiskelijalle se on liian sekava.

Nuorelle radiosukupolvelle antoisin osa on Yleisradion dokumentin historia, kirjan jälkimmäinen osa. Pertti Salomaa kirjoittaa lämmöllä radiomme pioneereista. Oopperalaulaja Alexis af Enehjelmiä hän kuvaa kolmella adjektiivilla: ketterä, hyväntuulinen ja itsevarma. Määreet kelpaavat esikuvaksi tämän päivän paikallisradiosukupolvelle. Lähellä paikallisradiotodellisuutta on myös Enehjelmien toimenkuva: kuuluttaja, ohjelmahankkija, oopperalaulaja, reporteri. Itse en tosin ole vielä joutunut laulamaan radiossa. Tässä yhteydessä kirjalliset esitellyt varhaisten dokumenttien sisällöstä toimivat. Tultaessa omaan aikaamme tehtävä vaikeutuu niin kuin historian kirjoittajilla aina. Kriittisempää otetta Yleisradion dokumenttituotannon ongelmiin ja tavoitteiden asetteluun taustoihin jäi kaipaamaan. Pääjohtaja Reino Paasilinnan lansceraama syväjournalismi ja kanavajako jäävät vielä kirjasta pois. Tämä korostaa teoksen testamenttiluonnetta.

Kirjan ensimmäinen osa syvennyy määritelmien jälkeen kansainväliseen dokumenttituotantoon. Valaistuksi tulevat eurooppalaiset dokumenttipajat BBC:ssä, Saksassa, Ranskassa, Jugoslaviassa, Tanskassa, Itävallassa ja Unkarissa. Tässä osassa liikutaan sameissa vesissä. Analyysin kirkaus puuttuu. Salomaa etence liiaksi keräämänsä, sinänsä arvokkaan materiaalin armoilla. Dokumentin, tai yleisemmin featuren piirteitä selvitellään perusasioita myöten maeesittelyjen yhteydessä ja mukaan tulee turhaa toistoa ja hämähäyryyttä. Martti Silvennoisen 80-luvun alussa julkaisema *Sanan katse* kärsii samasta viasta, mutta se on Salomaan teosta elävämpi ja persoonallisempi.

Radioväki ei tämän suppean aineiston perusteella pääteltynä ole omimmillaan kirjoituskoneen ääressä. Eikä radiosta kirjoittaminen ole helppoa. Lujaa teoriaa ei oikeastaan ole, on vain sarja kokemuksia ja näkemyksiä. Dokumentin tutkiminen tarvitsisi ehkä apujoukkoja taiteen tutkimuksen puolelta, mutta ilmeisesti materiaali on niin vähäistä (ja vähämerkityksistä?), että työ on vielä tekemättä.

Joitain hyviä oivalluksia *Dokumentaarinen radioilmaisu* kuitenkin sisältää. Eurooppa loi kirjomaisen kokonaisuuden elävää radioilmaisuja. Se ammentaa näiden maiden omista kulttuureista. Välineen syntypaikka, Amerika, sen sijaan laittoi lapsen — vielä alaikäisen — tehtaaseen töihin, kärjistää Salomaa. Tai Näin: Radiosta on tullut virta, josta ammennetaan tai oikeastaan amerikkalaista painia — *catch as catch can*.

Dokumentti on puristettu ahtaalle, kirjoittaja päivittele. Kriitikki on kuitenkin puristeista ja pakonomaista. Dokumentista kiinnostuneet ovat uhanalainen ihmislaji, Salomaa julistaa Yleisradion henkilökuntalehdessä kirjaa esiteltäessä. Näin varmasti on. Vain äärimmäisen harvoin

löytää kuulijan, joka omistautuu dokumentin kuunteluun kuin oppilaat Pythagoraan luentoihin. Oppilaat kuuntelivat mestaria verhon takaa. Salomaan kirjan mukaan kotistereista muodostuu kaiuttimen näyttämö, kaiuttimen kangas ja verho, jolle katuteatterin nukkehahmot projisoidaan. Näinköhän vaan, ja se kangaskin on usein jo muovia. Mieleeni nousi tuttu kysymys: Jos kartta ei täsmää ympäristöön, onko vaihdettava ympäristöä vai tehtävä uusi kartta?

Kyllä dokumenttia — kaikissa muodoissaan — silti tarvitaan. Eivät paikallisradiot sitä tarvetta syö. Niitä tarvitaan paikallisradioissakin, vaikkakaan niissä ei voi ajatella viikkojen tai jopa kuukausien tuotantoaikataulua yhdelle ohjelmalle, vaikka sillä sitten Prix Italia voitettaisiin.

Salomaan kirjan rivien väliin on kirjoitettu se, että dokumentti parhaimmillaan tai voittoisimmillaan kuvaa jotain suljettua yhteisöä tai persoonallisen mielen sisäistä liikettä. Se tulee lähelle kansanperinnettä. Salomaa veisi mikrofonin kuulijoiden korvaksi ulos studiosta, kokemaan ja erittelemään. Hän paheksuu toimittajavaltaisuutta ja studiokeskeisyyttä, joka leimaa tämän päivän radiota. Esimerkiksi urheiluselostuksiin on Salomaan mukaan tullut solistinen kaupallissävynäinen selostustapa, jolloin dokumentaarinen aspekti vaimenee. Tässä olen jyrkimmin eri mieltä. Jos juontajat ja selostajat kulkevat kohti persoonallista ja luovaa esitystapaa, on se voitto radiolle, eikä tappio. Ei urheilun enää ole suuri kansallinen herooinen mitteli vaan show, jonka kokeminen ei ole täydellistä vain tilastoaikojen valossa vaan värikkäästi tulkittuna. Eikä tämä rajoitu vain urheilun selostamiseen. Äskettäin kuulin Yleisradion ohjelmapäällikkö Heikki Peltosen tokaisseen, että oikeastaan radiossa tarvittaisi vain suoraa lähetystä ja featureja. En tiedä kuinka tosissaan se oli sanottu, mutta siinä on totuuden siemen. Mutta se ei ole koko totuus. Niin kuin ei ole Pertti Salomaankaan dokumentin puolustus.

Ari Meriläinen

Maailmankeskus ja periferia

ESKOLA, Katariina ja VAINIKKALA, Erkki (toim.). Maailmankulttuurin äärellä. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 11, 1988. 86 s.

Muinaisaikojen ihminen saattoi erottaa taivaalla seitsemän planeettaa: Kuu, Merkurius, Venus, Aurinko, Mars, Jupiter ja Saturnus. Niiden yläpuolella oli hänen mielestään taivaanvahvuus, Firmanentti. Firmanentti oli muuttumaton, mutta ei liikkumaton. Se näytti kuvulta, joka juhlallisesti kiertyi akselinsa, keskipisteensä ympäri.

Taivaanvahvuuden keskipisteessä, ylösalaisen kuvun pohjassa sijaitsi kirkas tähti. Sitä kutsuttiin tietysti Pohjantähdeksi. Muitakin nimiä sillä oli: Naulatähti, Pohjannaula tai Taivaannaula.

Tähtitaivas osoitti muinaiselle ihmiselle kouriintuntuvasti sen, etteivät kaikki maailman pisteet olleet tasa-arvoisia. Maailmalla oli absoluuttinen keskus.

Taivaannaulan lisäksi ihminen kuvitteli Maailmanpatsaan taivaanvahvuutta kannattamaan. Myös sillä oli muita nimiä: Maailmanpuu ja Maailmanvuori. Maailmanpatsas sijaitsi koko maailman keskuksesta. Keskus oli Paikkojen Paikka, jossa koko todellisuus oli ikään kuin tiivistettyä läsnä. Juuri keskuksesta oli Jumala aloittanut luomistyön.

Monien myyttisten kosmologioitten mukaan myös kaikki maallinen tapahtuminen tapahtui maailman keskuksesta. Sieltä tapahtumien vaikutukset etenivät kohti periferiaa kuin renkaat veden kalvossa, mutta vain siinä tapauksessa, että tapahtumat olivat hyviä, konstruktivisia, ”jumalten tahdon mukaisia”. ”Hyvät tapahtumat” olivat luomistyön jäljitelmiä. Periferiasta keskukseen sen sijaan etenivät pahat vaikutukset, pimeys ja kaaos. Keskus edusti siis hyvää, kaunista, totta ja täydellistä. Myös Raamatun paratiisi sijaitsi keskellä maan piiriä.

Keskellä paratiisia puolestaan kasvoi Elämänpuu, yksi Axis mundin kuvajainen. Paratiisissa oli myös Tiedonpuu, jota osa ihmisistä piti Elämänpuuna. Esimerkiksi siperialaiset shamaanit kiipesivät Maailmanpuuta pitkin taivaaseen jumalia tapaamaan ja tietoa saamaan.

Elämänpuun juurella taas virtasi elämänlähde. Lähde oli kostea ja pehmeä, feminiininen elementti. Pystyssä jököttävä maailmanpatsas taas oli maskuliinisen kova ja kuivakkaampi olio. Usein myyttisissä kosmologioissa maailmanpatsaan juuret tunkeutuvat syvälle elämänlähteen uumeniin.

Etenkin siperialaisissa ja itämerensuomalaisissa runoissa kerrotaan ”seitsenoksaisestä Maailmanpuusta”. Myös shamaanien sauvoissa oli usein seitsemän lovea ja Baabe-